

Maturitná Marška

SLOVENSKÁ
REALISTICKÁ
DRÁMA

Jozef Gregor Tajovský

Božena Slančíková Timrava

Maturitná Marška

**Bulletin k vzdelávaciemu projektu
pre maturitné ročníky stredných škôl a gymnázií**

Autori textov:

Mgr. art. Zdenka Pašuthová, ArtD. (riešiteľka projektu)
Dávid Šimon, Pavol Viecha (poslucháči Divadelnej fakulty VŠMU)

Bulletin pripravili:

Mgr. art. Zdenka Pašuthová, ArtD. (zostavovateľka)
Matúš Benža (layout)

Na projekte ďalej spolupracovali:

Mgr. art. Janka Javorská, ArtD. (Katedra divadelného manažmentu)
Dáša Godová, Michaela Gallová, Bohunka Vaňková, Olívia Stachová, Michal Vidan
a ďalší poslucháči Divadelnej fakulty VŠMU
Divadlo Lab

Podakovanie:

Spojená škola Sv. Rodiny v Bratislave, Gymnázium Pavla Horova v Michalovciach,
Gymnázium Jána Papánka na Vazovovej ulici v Bratislave, Metodicko-pedagogické
centrum v Bratislave, Piaristické gymnázium Jozefa Braneckého v Trenčíne
– tieto školy a inštitúcie podnietili a inšpirovali vznik projektu

Vydala:

Vysoká škola múzických umení v Bratislave, Divadelná fakulta
Vychádza ako príloha časopisu Katedry divadelných štúdií *Reflektor*
ISSN 1338-7863
2015

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Niekoľko slov na úvod

Marška bola propagačným súborom Slovenského národného divadla (1921/22) a putovala po celom Slovensku so zámerom povzbudiť záujem o slovenský jazyk, literatúru a slovenskú divadelnú kultúru.

Projekt **Maturitná Marška** vznikol na základe spolupráce Divadelnej fakulty VŠMU s viacerými strednými školami a gymnáziami a Metodicko-pedagogickým centrom v Bratislave.

V Bratislave a príležitostne i mimo nej sa niekoľko rokov realizovali neformálne stretnutia študentov a pedagógov Divadelnej fakulty VŠMU so študentmi stredných škôl a gymnázií, ktoré sa venovali divadlu a dráme či jednotlivým autorom. Z neformálnych stretnutí v rámci spestrenia výučby slovenského jazyka a literatúry sa postupne vyvinula tradícia predmaturitných seminárov.

Užitočnosť a efektívnosť vzájomnej spolupráce potvrdil v roku 2010 vzdelávací projekt Metodicko-pedagogického centra v Bratislave *Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť: Teoretické východiská dramatického diela v súvislosti s rozvojom kľúčových kompetencií žiaka*, ktorý posilnil najmä vzájomnú komunikáciu a konfrontáciu prístupov k divadelnému umeniu s učiteľmi slovenského jazyka a literatúry.

Divadelná fakulta VŠMU realizuje aj ďalšie vzdelávacie podujatia zamerané na stredné školy a gymnáziá, vrátane možnosti návštevy divadelných predstavení v Divadle Lab.

Tieto podnety smerovali k vzniku projektu **Maturitná Marška**, ktorého ambíciou bolo zúročiť nadobudnuté skúsenosti a ponúknuť (najmä v Bratislave a okolí) otvorenie širšej diskusie s pedagógmi (diskusné semináre a on-line semináre), ale i so študentmi (formou putovných seminárov priamo na školách). Súčasťou ponuky bola aj návšteva divadelných predstavení, ktoré sú konkrétnou ukážkou „oživenia“ drámy z okruhu maturitných otázok.

O projekte

Projekt **Maturitná Marška** bol primárne určený:

- **pedagógom stredných škôl a gymnázií** (zameranie slovenský jazyk a literatúra, estetika a pod.) s cieľom podporiť výučbu o dráme a divadle, a tak eliminovať vzdelanostné rozdiely medzi strednou a vysokou školou v tejto oblasti;
- **študentom stredných škôl a gymnázií** (najmä maturitným ročníkom) s cieľom ponúknuť študentom možnosť zoznámiť sa s témami z okruhu maturitných tém interaktívnou formou, v rámci ktorej sa kladie dôraz na zvyšovanie čitateľských a recepčných kompetencií študentov.

Sekundárnou cieľovou skupinou boli:

- **študenti Divadelnej fakulty VŠMU**, ktorí si mohli týmto spôsobom overiť svoje teoretické znalosti v praxi a tvorivo hľadať cestu, ako ich sprostredkovať svojim rovesníkom.

V ponuke Divadelnej fakulty boli v roku 2015 dva typy seminárov:

- **slovenská realistická dráma** (s dôrazom na autorov: J. G. Tajovský a B. Slančíková Timrava);
- **slovenská medzivojnová dráma** (s dôrazom na tvorbu J. Barčalvana).

Prvá časť projektu sa uskutočnila v marci 2015, druhá časť v novembri 2015. Realizovalo sa spolu päť seminárov pre pedagógov (dva klasické a tri on-line semináre). V nadväznosti na ne sme navštívili niekoľko gymnázií a stredných škôl v Bratislave a širšom okolí.

Témy ponúkaných maturitných okruhov a putovných seminárov nadväzovali na inscenácie Divadla Lab (divadlo DF VŠMU), ktoré mali premiéru v roku 2015 (Božena Slančíková Timrava: *Všetko za národ*; J. Barčalvan: *Dvaja*). Návšteva predstavení v spojení s putovnými seminármi tak poskytovali zúčastneným komplexný zážitok a hlbšie pochopenie drámy ako živej a premenlivej súčasti divadla.

O tomto bulletinu

Texty predkladaného bulletinu **Maturitná Marška** mali byť pôvodne súčasťou bulletinov k inscenáciám Divadla Lab (B. Slančíková Timrava: *Všetko za národ*, J. Barč-Ivan: *Dvaja*). Semináre s pedagógmi i prax putovných seminárov nás priviedla k rozhodnutiu poskytnúť tieto texty ako samostatnú brožúru. Vzhľadom na preferencie zúčastnených škôl sme materiály v tejto časti projektu obmedzili na jednu tému – realistickú drámu (z nej Tajovského *Ženský zákon* a Timravinu novelu *Všetko za národ*).

Brožúra je rozdelená na dve časti.

V prvej prinášame **krátke úvodné tézy k obdobiu slovenského realizmu** s dôrazom na kontexty divadelného vývinu, ktoré môžu vhodne doplniť literárno-historický pohľad zaužívaný vo výučbe na stredných školách a gymnáziách.

V druhej časti, venovanej konkrétnym autorom a dielam, prinášame **študentské poznámky k vybraným dielam** formou čitateľského denníka (s minimálnou redakčnou úpravou). Môžu poslúžiť ako generačne komunikatívny a vhodný podklad na zopakovanie základných motívov a obsahu pre žiakov. Za nimi nasledujú odborné informácie a zaujímavosti o uplatnení vybraných titulov v profesionálnom divadle. Tvoria doplnkový materiál k ďalšiemu štúdiu a veríme, že poslúžia aj ako inšpiračný zdroj na lepšie spoznávanie slovenského divadla.

Najpodstatnejšou a najpraktickejšou súčasťou brožúry je **výber osvedčených aktivít**, ktoré sa realizovali na stredných školách a gymnáziách v rámci interaktívnych seminárov.

Opisy aktivít sú upravené do podoby, ktorá je (ako dúfame) praktická najmä pre pedagógov. Pri každej aktivite uvádzame dĺžku jej trvania, zameranie, potrebné pomôcky, stručnú charakteristiku, ciele, ku ktorým aktivita smeruje, postup realizácie. Súčasťou aktivít sú aj **pracovné listy**, ktoré môžu pedagógovia využívať na svojich hodinách.

Dávame tak k dispozícii zozbierané skúsenosti a veríme, že (aj vďaka nim) bude cesta k slovenskej dráme a divadlu o niečo zábavnejšia a inšpiratívnejšia – či už pre pedagógov, alebo ich žiakov.

Slovenská dráma v období realizmu

Kontexty

Devätnáste storočie predstavuje pre vývin slovenského divadla veľmi dôležité obdobie. Vyčleňujeme v ňom tri etapy aktívneho divadelného života, a to:

- **národné obrodenie (1830 – 1848)**, v ktorom ako dramatik dominuje Ján Chalupka (jeho úspech v Liptovskom Sv. Mikuláši inšpiroval štúrovcov, aby využívali divadlo ako dobové médium na šírenie svojich ideí – založili divadlá v Sobotišti a neskôr v Levoči)
- **maticné roky (1861 – 1875)**, v ktorých sa centrum kultúrneho diania presunulo do Turčianskeho Sv. Martina, kde vznikla Matica slovenská, podporujúca aj drámu a divadlo; neskôr tu vznikol aj najvýznamnejší ochotnícky divadelný súbor Slovenský spevokol (1872)
- v treťom období – po roku 1875 (až po vznik prvej Československej republiky v roku 1918) fungovalo ochotnícke divadlo najmä v oblasti Turca, Gemera a na Záhorí, podstatnejší bol však rozvoj slovenskej drámy – v tomto období hovoríme **o cestách slovenskej dramatiky k realizmu**

Zo spoločensko-politických udalostí, ktoré určovali podmienky preberaného obdobia treba spomenúť:

- **rakúsko-uhorské vyrovnanie (1867)** – zrovnoprávnením Uhorska došlo k zvýšeniu maďarizačných tlakov, všetci obyvatelia žijúci na území Uhorska sa pokladali za uhorský národ a jediným štátnym jazykom sa stala maďarčina
- **zrušenie troch slovenských gymnázií a Matice slovenskej (1875)** – Matica slovenská podporovala vznik pôvodnej slovenskej drámy vypisovaním tzv. súbehov (súťaží), vďaka čomu napredovala nielen samotná tvorba, ale rozvíjala sa aj kritika; Matica tiež poskytovala priestor na pravidelné ochotnícke predstavenia; jedným z najvýznamnejších pravidelných podujatí boli tzv. Augustové slávnosti

Divadelný život

Prvá polovica devätnásteho storočia v stredoeurópskom priestore priniesla proces tzv. **národného obrodzenia** – teda postupného nadobúdania (uvedomovania si) národnej identity. Národné obrodzenie znamená prechod od tzv. územno-stavovskej koncepcie národa ku kultúrno-jazykovému vymedzeniu.

- **územno-stavovská koncepcia národa** – definuje národ ako skupinu obyvateľstva žijúceho na vymedzenom území, ktorému vládne jeden panovník (kritériá národa: vlastná šľachta/panovník; vlastné územie)
- **kultúrno-jazyková koncepcia** – definuje národ ako skupinu ľudí, ktorí majú spoločný jazyk a kultúru, bez ohľadu na to, kde žijú, a kto im vládne (kritériá národa: vlastná história, vlastný jazyk, vlastná kultúra)

Proces národného obrodzenia sa týkal tzv. malých národov, teda národov, ktoré nemali vlastné územie a boli súčasťou mnohonárodnostných územných celkov (napr. Čechov, Maďarov, Slovákov, ale aj Srbov, Chorvátov a ďalších). Medzi symboly národnej identity v prípade formujúceho sa slovenského národa patrili predovšetkým:

- **vlastná história** (tú našli Slováci v období Veľkej Moravy, preto bola obľúbeným námietom v umení, vrátane dramatického)
- **vlastný jazyk** (v 19. storočí Slováci mali niekoľko alternatív: biblická čeština, bernolákovčina, štúrovská slovenčina)
- **vlastná kultúra** (ktorú sa snažili podľa vzoru iných krajín čo najviac šíriť a následne inštitucionalizovať)

Podľa vzoru Francúzska, ktoré sa pýšilo národným divadlom (Comédie-Française) a celonárodnou kultúrnou inštitúciou (Académie Française) dochádzalo postupne v celej Európe k zakladaniu národných divadiel a celonárodných kultúrnych inštitúcií, ktoré sa tak stali manifestáciou národnej identity.

Veľký vplyv na náš kultúrny priestor malo Nemecko a koncept národného divadla, ako ho definovali veľké osobnosti nemeckej kultúry (Gotthold Ephraim Lessing, Johann Wolfgang Goethe a Friedrich Schiller).

Vyústením týchto snáh boli aj národné divadlá tzv. malých národov:

- v roku 1837 sa otváralo maďarské Národné divadlo v Pešti
- v roku 1868 bol položený základný kameň Národného divadla v Prahe (otvorenie 1881, následne po požiari v roku 1883)
- Slovenské národné divadlo vzniklo s veľkým oneskorením (až v roku 1920)

Na Slovensku sa však tiež v 19. storočí odohralo niekoľko pokusov

o založenie národného divadla (hoci na ochotníckej báze) či celonárodnej kultúrnej inštitúcie:

- **Tatrín (1844)** – prvý pokus o vytvorenie celonárodnej kultúrnej ustanovizne – neuspel pre cenzúrne opatrenia, ktoré obmedzili jeho pôsobnosť len na región Liptova
- v 50. rokoch 19. storočia v Liptovskom Sv. Mikuláši usporiadali zbierku na stavbu **Národného divadla**, tá však nebola úspešná
- v roku 1863 vznikla **Matica slovenská**, tú v roku 1875 zrušili uhorské úrady
- v roku 1881 začali stavať v Turčianskom Sv. Martine **Národný dom** (zo zbierky) – dostavali ho v roku 1888 a otvorili v roku 1889.

Divadelný život v 19. storočí sa teda sústredil najmä na severe stredného Slovenska, odkiaľ sa koncom storočia rozšíril do viacerých oblastí:

- v prvej polovici 19. storočia boli najvýznamnejšími centrami ochotníckeho divadla **Liptovský Sv. Mikuláš** (zakladateľom divadla bol Gašpar Fejérpataky Belopotocký), **Sobotište** a **Levoča** (štúrovci).
- v druhej polovici 19. storočia sa divadelný život sústredil v **Turčianskom Sv. Martine**
- koncom 19. storočia si pozíciu udržal **Martin (Turiec)** a ochotnícke divadlo sa úspešne rozvíjalo na celom Slovensku, najmä v oblasti **Gemera** a **Záhoria**.

Najvýznamnejším ochotníckym divadelným súborom, ktorý si svoju pozíciu udržal aj v prvej polovici 20. storočia bol **Slovenský spevokol v Martine** (1872). Repertoárom (zameraným aj na slovenskú drámu) i celkovým charakterom svojej činnosti sa dá pokladať za ochotnícku alternatívu inonárodných profesionálnych divadiel.

Život drámy

Kým v oblasti literatúry (prózy i poézie) bolo hodnotenie pomerne jednoznačné a authority boli všeobecne uznávané (napr. Kukučín či Tajovský). V oblasti drámy bola situácia zložitejšia: drámy, ktoré boli umelecky hodnotné, si často nedokázali nájsť svoje publikum, a naopak: drámy, ktoré boli populárne, mali často nízku umeleckú hodnotu.

Hodnotenie drámy sa rozchádzalo pre jej **dvojdmost'**:

- dráma ako **súčasť literatúry** smerovala (podľa nárokov literárnej teórie) k náročnej (vážnej) dráme a tragédii,
- dráma ako **súčasť divadla** sa podriaďovala požiadavkám divadelnej praxe a odklávala sa od vysokej dramatiky, divadlo uprednostňovalo repertoár vhodný pre široké vrstvy (najmä dedinského či malomestského) obyvateľstva.

Rozkol medzi teóriou a praxou umocňoval aj **neukončený proces národného obrodzenia**, ktorý sa v maďarizačnom tlaku (po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867) stal opäť aktuálnou témou:

- **dráma mala byť dôkazom kultúrnej vyspelosti národa** (príklon k tragédii)
- dráma ako súčasť divadla (ktoré bolo jedným z najmasovejších dobových médií) rozšíriť medzi čo najširšie vrstvy obyvateľstva (**požiadavka diváckej príťažlivosti**)

Z týchto požiadaviek vyplývalo zameranie dobovej dramatiky na:

- veseloherný žáner
- sentimentalitu
- spoločensko-kritické hry

Divadlo malo publikum predovšetkým **uvolňovať, povznášať, zabávať**, prípadne **poučiť**. Z týchto pozícií vyrastala aj slovenská realistická dráma.

V dielach jednotlivých autorov preto nachádzame zastúpené rôzne podoby realistickej poetiky, postupne smerujúce k psychologickému realizmu i moderne:

- **naivný a opisný realizmus**
- **kritický realizmus**
- **psychologický (empirický) realizmus**
- **realizmus s prvkami moderných smerov (impresionizmus a symbolizmus)**

Kým v divadelnej praxi daného obdobia boli najfrekvencovanejšie hry naivného a opisného realizmu, z pohľadu literárnej teórie i neskoršej divadelnej (už profesionálnej) praxe boli najväčším prínosom hry kritického, resp. psychologického realizmu. Pomyselné hranice reprezentujú:

- **Ferko Urbánek** – ako najvýznamnejší predstaviteľ naivného realizmu a klasik ochotníckeho divadla (za svojho života približne 10-krát hrávanejší ako Tajovský).
- **Jozef Gregor Tajovský** – ako predstaviteľ kritického a psychologického realizmu, klasik slovenskej dramatickej literatúry i (neskôr založeného) profesionálneho divadla.

Medzi týmito dvomi pólmi poetiky realizmu kolísala tvorba ďalších dramatikov a dramatičiek, akými boli napríklad **Jozef Hollý, Terézia Vansová, Božena Slančíková Timrava** a ďalší. Za tieto vymedzené hranice – k prvkom symbolizmu, impresionizmu a v neskoršej tvorbe aj expresionizmu presahoval potomok zo štúrovského rodu – **VHV** (Vladimír Hurban Vladimírov).

Jozef Gregor Tajovský: Ženský zákon

Kľúčové slová

realizmus • dráma • komédia • naivný realizmus • kritický realizmus • psychologický realizmus • folklór

Hlavné postavy

ZUZA JAVOROVÁ, vdova

ANIČKA, jej dcéra

JANO MALECKÝ, uhliar

MARA, jeho žena a Zuzina sesternica

MIŠKO, ich syn, regrút (*to je ten, čo bol povolán na vojnu*)

DORA KALINOVÁ, vdova a suseda

ŠTEVKO, sluha u Javorov

MLÁDENCI, DIEVČATÁ, DETI, MUZIKANTI

V skratke [spracoval Dávid Šimon]

1. dejstvo

Hra sa začína stretnutím dvoch hlavných hrdinov príbehu - Miška a Aničky, ktorí si tajne dali sľuby. Mišo sa rozhodne povedať pravdu o sľuboch Aničkinej mame - tetke Zuze. Strachuje sa však, čo s Aničkou bude, ak im jej matka nedá súhlas.

Miško prichádza do domu u Javorov, rozlúčiť sa. V Aničkinej neprítomnosti poprosí Zuzu, aby ho vypočula a prizná sa k sľubom. Zuza je sprvoti nahnevaná a pýta sa Miša, čo sa stane, ak ho jeho rodičia k nim nedajú. Mišo ju ubezpečuje, že s výberom Aničky za nevestu by určite obidvaja súhlasili.

Okolo domu počuť regrútov. Volajú Miška. Do domu prichádza Mara, Mišova matka, aby ho ešte zastihla pred odchodom. Dozvedá sa

o sľuboch, no súhlasí. Na to chce Zuza vypočuť aj Mišovho otca, aby vedela, čo si o tom myslí on. Prichádza Jano (Mišov otec) a ten tiež súhlasí. Všetci oslavujú, no rodinná pohoda sa končí vo chvíli, keď Zuza povie, aby bolo už po vojne, aby Miška ešte túto jeseň ako svojho zaťa v dome mala. Otázka, komu mladí budú pomáhať v dome, u koho ostanú bývať, rozhnevá obidve rodiny. Napriek Janovej snahe o zmier, urazená Mara pri odchode povie, že na ten sobáš nepristáva a Zuza jej to s radosťou vráti.

2. dejstvo

Mara je doma so susedou Dorou Kalinovie. Popri robote sa sťažuje Dore na svojho manžela Jana, ale i na syna. Dora vyzvedá, čo plánujú, keď Miška pustia z vojny. Keď sa Dora dozvie, že napriek sporom Mara uvažuje o svadbe Miška a Aničky (lebo Anička je pekné, dobré a robotné dievča), snaží sa Aničku pred Marou očierniť a presvedčiť ju, že Miško si môže vybrať aj iné dievča (nie ako Anča Javorovie, ktorá sa najprv sľúbi jednému, a potom koketuje s druhým). Snaží sa Mare nahovoriť, aby si Miško vzal Katušku – dcéru ich starej richtárky s bohatým venom. Mara nad týmto návrhom začne uvažovať.

Prichádza však Števkó (sluha od Javorov) s listom o príchode Jana a Miška z vojny. Do Maleckých vbehnú Anička, aby sa dozvedela, čo je s Miškom, pretože jej matka Zuza list od Miška spálila. Mara však Aničku obviní z falošnosti. Vzápätí, keď sa dozvie, čo sa stalo s listom jej syna, chce pred Aničkou a Zuzou navždy zavrieť dvere, pretože si jej syna nevážia a – napokon – už má lepšiu nevestu. Anička odchádza hľadať pomoc k Janovi (vyberie sa mu naproti). Zuza si došla vyzdvihnúť dcéru a rozhovor s Marou sa premení na ostrú hádku. Zuza odchádza domov. Do Maleckých znovu vkráča Dora a pokračuje v intrigách – prichádza s pozdravením od richtárky a vyzvedá, ako je to s Miškom.

Jano krátko po návrate veľmi rýchlo pochopí Dorine intrigy a napokon vyženie Doru z ich domu. Mare sa snaží dohovoriť, že sa nechala obalamutiť, nech ničomu z Doriných chýrov neverí. Odchádza po Zuzu a Aničku, aby ich s Marou pomeril. Mara chce napísať Miškovi list, kde ho oboznámi so všetkým, čo sa prihodilo (list v ohni, chýr o Anči, nová nevesta s tisíčkou, dvoma kravami, tromi poľami). Nazdáva sa tak, že aj on

zmení názor na Aničku a za nevestu si vyberie Katušku. Keď Jano privedie Aničku a Zuzu, Zuza s Marou sa do seba zas pustia. V hádke zaznie Janova replika o ženskom zákone – „*ani po dobrotky, ani po zlotky*“. Zuza napokon nasilu odvedie Aničku späť domov.

3. dejstvo

Anička je netrzeplivá, kedy Miško príde a ako to s ním vlastne je. Nemôže sa pohnúť z domu, nakoľko ju matka stráži. Pošle sluhu Števkovi na výzvedy k Maleckým. Matka však rýchlo zistí, kam Anička Števkovi posielala. Vyčíta Aničke sľuby a zároveň jej povie, že už si Mara s richtárkou Miškovi za chrbtom svadobné dary posielajú. Anička s plačom odíde.

K Zuze prichádza Dora, ako vždy – intrigovať. Chce ju poštváť proti Janovi, že ho nemá k sebe púšťať, aby neboli reči, že ho sama k sebe vábi. Ohovára Maleckých, že sú falošní, keď si inú nevestu pre Miša našli, že by sa s tým však už Zuza a Anička zmieriť mali... Keď Dora konečne odchádza, Zuza je mrzutá a rozmýšľa, či to Dora myslí dobre, alebo chodí robiť iba prieky medzi ich rodinami. Števkovi pošle po Aničku.

Na návštevu do Javorov prichádza Jano, pohádka sa s Marou a neželá si nič iné, ako rodiny pomeriť, vysvetľuje, že ak richtárkinu Katušku vybrala Mara, neznamená to, že ju bude chcieť Miško – však už nie je malý chlapec. Na to prichádza do Javorov Mara – odvieť si muža. A že ak nepôjde, naprostred dediny vykričí, aký je falošník a ako ho Zuza Javorovie k sebe vábi. Zuza sa na to veľmi urazí a zabuchne za nimi dvere.

Do Javorov opäť vkľzne Dora – skontrolovať, ako sa darí jej plán. Ako jej Zuza rozpráva, čo sa stalo, prichádza do Javorov aj Miško a chce sa zviať so Zuzou. Tá ho však víta odmerane a Dora nenápadne vykľzne von. Po Miška čoskoro prichádza matka, ktorá ho ťahá preč. Miško sa postupne dozvedá, čo sa stalo.

Miško sa onedlho vráti celý nahnevaný vykričať Aničke, že sa má hanbiť, že svoje sľuby nedodrжала! Anička si zúfa. Nevie, čo má povedať. Zuza sa jej však zastane a označí Maleckých za falošných ľudí, ktorým nedovolí špiniť jej česť a jej poctivosť.

Opäť prichádza Mara, aby naposledy odvedla syna. Zuza na ňu zúrivo

kričí: „Ber sa z môjho domu!“ Mare príde z celého toho cirkusu zle a omdlieva. Anička so Zuzou ju kriesia. Keď Mara pomaly prichádza k vedomiu, dochádza k zmiereniu – Aničku pohladí po líci a poďakuje obom za záchranu.

4. dejstvo

Záverečné 4. dejstvo hry *Ženský zákon* sa začína výstupom Aničky a Dory Kalinovie. Dora je doma u Aničky a ku všetkému sa priznala (ako chcela Miška a Aničku rozdeliť, ako ju ohovárala pred Marou, ako dostala zaplatené od richtárky). Chce sa priznať aj Miškovi, no Anička neverí, že by jej Miško uveril. A radšej prosí (núti) tetku Doru, aby Miškovi počarovala, aby nikoho iného milovať nemohol. Dora nakoniec súhlasí. Keď toto Dora urobí, Anička jej odpustí.

Keď sa vráti Zuza domov, Dora sa snaží udobriť si aj ju, aj zmieriť obidve rodiny. Chce, aby šla Zuza pozrieť Maru, ktorá leží chorá v posteli. Zuza sa spočiatku vzpiera, no Dora nájde a v rozhovore spolu odchádzajú.

Anička si u Števkovi overuje, či Mišo netancoval s nejakou inou dievčinou (netancoval).

Keď sa Zuza vráti (a vyplatí Števkovi korunou) a Anička sa dozvie, kde bola, veľmi sa poteší. Zisťuje, či by ju mama dala do Maleckých, ak Miško požiada. Zuza však odpovedá záporne.

Keď príde Dora, Zuza sa dozvie, čo Anička od Dory žiadala, a veľmi sa za to (čarovanie) hnevá. Anička prosí o odpustenie; zrieka sa Miška ale sľubuje, že sa nikdy v živote za nikoho iného nevydá.

O chvíľu prichádza za Aničkou Miško a povie jej, že o všetkých klamstvách sa už dozvedel a všetko sa vyjasnilo. Beží za Marou zistiť, či si to predsa nerozmyslí. Anička sa trápi. Myslí si, že z Miška nehovorí pravé city, ale „počarované“. Na druhej strane však nikdy nechce porušiť svoje sľuby.

Miško prichádza späť spolu s Janom – oznamujú, že Mara súhlasila, aby Miško po sobáši išiel bývať do Javorov, takže pristáva na všetko, na čom boli predtým dohodnutí. A že už ona sa sama zberá sem. Má však jednu podmienku, aby po sobáši Zuza pekne Miška pustila rodičom pokosiť,

poorať, seno zviešť aj drevo narúbať a nevesta príde pole žať, keď to budú potrebovať. Zuza dobrosrdečne súhlasí a vyhlasuje, že sama ich pošle. Všetci sa chystajú ísť naproti Mare. Anička sa ešte Miška pýta, prečo ju miluje, ako ju miluje a prečo sa mu páči, aby si bola istá, že jeho láska nepochádza z nijakého kúzla. Čochvíľa sú všetci spolu aj s Marou a rodičia dávajú deťom požehnanie. Prichádzajú muzikanti na čele so Števkom, ktorých dal zavolať za tú korunu, ktorú mu vyplatili. Zuza a Mara sedia vedľa seba a pozerajú sa na svoje deti, ako si padli do náručia; a okomentujú to: „*Ani by mu to s druhou nepristalo.*“ Starý Jano sa pozrie na Maru a Zuzu, spokojne si sadne, zapáli fajku a zašomre: „*Za dvanásť týždňov som nemohol ich zákon prelomiť!*“

Potom nasleduje veselica, hrajú muzikanti a mládenci s dievčatami tancujú.

Tajovský a divadlo

Uvádzanie Tajovského drám má v slovenskom profesionálnom divadle dlhú tradíciu. Tajovský bol prvým slovenským autorom, ktorého hry sa dostali na repertoár Slovenského národného divadla. Boli to jeho jednoaktovky *Hriech* a *V službe* (uvedené už v roku 1920).

Keďže náš prvý slovenský profesionálny režisér Janko Borodáč pracoval metódou psychologického realizmu, Tajovského spôsob písania a zobrazovania postáv mu vyhovoval. Túto poetiku navyše veľmi obdivoval v ruskom divadle (najmä v prácach významného ruského režiséra Konstantina Sergejeviča Stanislavského). Hoci Janko Borodáč inscenoval viacero Tajovského hier (*Tma*, *Statky-zmätky*), najväčší úspech mu priniesla inscenácia *Ženského zákona* (1929). S ňou hosťovalo SND v Prahe (1934) – a tu si získala veľkú pozornosť i chválu (dokonca väčšiu ako v Bratislave).

Ďalší veľmi úspešný *Ženský zákon* naštudoval režisér Karol L. Zachar v roku 1974, opäť v SND. Karol L. Zachar bol známy najmä vďaka optimistickému a sviatočnému pohľadu na slovenskú minulosť. Jeho divadelné diela

sa dajú ľahko rozoznať už podľa fotografií – žiaria z nich svetlé, často sviatočné kroje na svetlom pozadí. Scéna je takmer prázdna a tiež svetlá, aby mali herci a herečky dostatok priestoru, pretože v Zacharových inscenáciách sa často spievalo i tancovalo.

Takmer súčasne so Zacharovým *Ženským zákonom* sa v Štúdiu Novej scény v Bratislave objavil úplne opačný a prelomový prístup k Tajovského dielu. Miloš Pietor tu režíroval *Statky-zmätky* (1972) v duchu groteskného realizmu. Groteskný realizmus pracuje s kontrastom medzi textom a konaním, čiže iné sa hovorí a iné sa na scéne deje. Tak Pietor z Tajovského obrazne povedané „postřhal kroje“ a nechal, aby sa vyplavila na povrch „špina“ dobovej spoločnosti i jednotlivých postáv.

Najnovšími výraznými úpravami Tajovského *Ženského zákona* sú preklady do slovenských nárečí. Predstavujú hru s jazykom predovšetkým pre pobavenie toho-ktorého regiónu, no neprinášajú aktuálnejšiu výpoveď. Prvým „prekladom“ bolo uvedenie *Ženského zákona* v záhoráčtine, do ktorej ho prepísal Štefan Moravčík. Inscenáciu pripravil Pavol Haspra v roku 1996 v Slovenskom národnom divadle. Ďalšia inscenácia priniesla *Ženský zákon (po špiski)* v roku 2013 v Spišskej Novej Vsi v réžii Matúša Olhu.

Aktivita 1

Urbánek a Tajovský

Typ aktivity: písanie

Trvanie: cca 15 minút

Pomôcky: pracovné listy, perá, papiere

Charakteristika: Aktivita sa zameriava na rozdiely medzi naivným a psychologickým, resp. kritickým realizmom. Na základe znakov tvorby Ferka Urbánka (predstaviteľa naivného realizmu) vyvodí žiaci znaky psychologického a kritického realizmu (teda znaky Tajovského tvorby).

Ciele:

- ozrejmíť pojem realizmus
- vysvetlíť rôzne vlny a podoby tejto poetiky (na základe najvýznamnejších autorov)
- pestovanie slovnej zásoby
- opakovanie pojmov z teórie literatúry a drámy

Postup:

1. Prečítajte (učiteľ alebo vybraný študent prečíta) úvod k zadaniu z pracovného listu.
2. Požiadajte žiakov, aby skúsili vysvetliť slovo naivný.
3. Rozdajte im pracovné hárky s charakteristikou tvorby Ferka Urbánka, porozprávajte sa o jednotlivých bodoch.
4. Požiadajte žiakov, aby doplnili vlastnosti tvorby, ktoré sú v protiklade k uvedeným
5. Vysvetlite, že v prvom prípade ide o charakteristiky naivného realizmu, v druhom o charakteristiky kritického a psychologického realizmu.

Klúč

Ferko Urbánek — naivný realizmus	Jozef Gregor Tajovský — kritický/psychologický realizmus
komédie	bližšie k dráme, aj tragédie
bohatý dej, náhody	chudobnejší dej, psychologická motivácia
postavy – neprekreslené – typy	postavy – charaktery – menia sa
zápletky	konflikty
veľa prvkov folklóru – porekadlá, príslovia, piesne, tance...	menej prvkov folklóru
harmonické riešenie (šťastný koniec)	nie vždy

Pracovný list

Urbánek a Tajovský

Úvod

Tajovský sa priatelil s Ferkom Urbánkom, ktorý bol veľmi úspešným a obľúbeným autorom. Ako mladý autor ho navštívil, aby sa uňho zdokonalil v písaní. Stanovili si spoločný cieľ – písať ľudové hry z ľudového prostredia. Výsledok však nebol rovnaký. Ferko Urbánek písal prevažne veselohry a komédie, ktoré v súčasnosti zaraďujeme k naivnému realizmu. Tajovského diela zaraďujeme k psychologickému a kritickému realizmu.. Z Urbánka sa stal klasik ochotníckeho divadla. Z Tajovského klasik profesionálneho divadla.

Porovnanie

Ferko Urbánek — naivný realizmus	
komédie	
bohatý dej, náhody	
postavy – neprekreslené – typy	
zápletky	
folklór – porekadlá, príslovia, piesne, tance atď.	
harmonické riešenie (šťastný koniec)	

Aktivita 2

Pekné či škaredé

 Typ aktivity: diskusia

 Trvanie: cca 15 minút

 Pomôcky: žiadne

 Charakteristika: Aktivita sa zameriava na rôzne možnosti vnímania a opisu dediny. Žiaci verbalizujú a odôvodňujú svoje postoje. Poznanie aplikujú na tvorbu Tajovského a Urbánka.

Ciele:

- pestovanie slovnej zásoby, verbalizácia názoru
- odlíšenie naivného a kritického realizmu
- pochopenie princípu zobrazovania dediny a ľudu v dielach Urbánka a Tajovského

Postup:

1. Prečítajte žiakom citát o tvorbe Urbánka: *“Urbánkove hry nie sú z dedín vynesené, ale do dedín vnúkané z vnútra básnikovho.”*
2. Vysvetlite im citát (Urbánek zobrazuje dedinu krajšiu, ako v skutočnosti je, bol človekom z mesta, takže dedinu a ľudový život vnímal zďialky – ako krásnu predstavu, jeho kritika spoločenských javov bola veľmi mierna).
3. Povzbudte žiakov, aby každý z nich povedal niečo pekné o živote na dedine. Najlepšie postrehy zapíšte na tabuľu.
4. Povzbudte žiakov, aby každý z nich povedal niečo, čo by mu na dedinskom živote vadilo (kritika). Najlepšie postrehy zapíšte na tabuľu.
5. K jednotlivým skupinám slov priradte správnu poetiku – naivný realizmus a kritický realizmus.

Aktivita 3

Nie je text ako text

Typ aktivity: divadlo/scénické čítanie

Trvanie: cca 30 minút

Pomôcky: texty ukážky (každá ukážka dvakrát), dotazník pre žiakov v triede

Charakteristika: Aktivita sa venuje vplyvu „prekladu“ Tajovského *Ženského zákona* do záhoráčtiny na celkové vyznenie konkrétnej dramatickej situácie. Žiaci majú prostredníctvom scénického čítania ukážky v dvoch podobách možnosť pochopiť, ako sa môže meniť interpretácia a celková atmosféra tej istej situácie.

Ciele:

- pestovať čitateľské kompetencie žiakov
- oboznamovať žiakov so základnými princípmi divadelnej tvorby
- vyskúšať si „čítačku“ s ukážkou základnej analýzy textu.

Postup:

1. Vyberte zo skupiny žiakov dve herečky (Aničku a Doru).
2. Určite im roly a povedzte o nich iba základnú informáciu. (Anička je mladá dievčina, Dora je dohadzovačka.)
3. Herečky prečítajú úryvok (z pracovného listu).
4. Porozprávajte sa o situácii a okolnostiach, ktoré sa dajú z textu vyčítať. (Pomôžte žiakom otázkami z pracovného hárku Dotazník).
5. Porozprávajte sa o odpovediach a "nedourčených miestach", teda o veciach, ktoré v texte (resp. v úryvku) nie sú určené. Pokúste sa ich dotvoriť. Žiakom potom upresnite, o akú situáciu v texte ide: *Anička s Miškom si dali bez vedomia rodičov sľuby. Všetko by bývalo v poriadku, keby nie dohadzovačky Dory, ktorá pre vlastný prospech, chcela tento vzťah rozvrátiť. Navštevovala obidve rodiny a štvála ich proti sebe. Aničku nepekne poohovárala pred Maleckými... Ukážka je zo štvrtého dejstva, keď sa Anička stretáva s Dorou a ako „odškodné“ za všetko zlé od nej žiada, aby jej pomohla „počarovať“ svojmu vyvolenému Miškovi. Dora sa spočiatku zdráha...*
6. Herečky prečítajú úryvok druhý raz.
7. Porovnajte čítanie. Vysvetlite žiakom princíp divadelných čítačiek (opakovaného čítania) a analýzy textu (postupného odhaľovania nových významov a okolností).
8. Vymeňte herečkám text za záhorácky. Vysvetlite im, že ide o ten istý text - nechajte ich prečítať ukážku.
9. Požiadajte študentov, aby upravili (ak je to potrebné) odpovede v dotazníku.
10. Diskutujte o tom, ktoré odpovede by boli iné a prečo.

Pracovný list 1

Nie je text ako text

Ukážka z diela *Ženský zákon*

ANIČKA: Vy to viete, len by ste chceli. (*Do ucha.*) Počarme mu. (*Hlasne.*) Lebo už dnes je na tanci. Dám vám múky, slaninky i nejaký groš...

DORA: Zišlo by sa mi zapražiť – ale... nie, to nežiadaj, to ja nemôžem.

ANIČKA: Vidíte, že mi len predsa nechcete pomôcť! Ťažko vám veriť.

DORA: Čokoľvek, len to nežiadaj.

ANIČKA: Ba žiadam, keď mi pomoc sľubujete, a chytro, tetka, to bude tá pomoc za toľké ubližovanie.

DORA (*vstane*): Pánboh...

ANIČKA: Nie, za to vás nepotresce, ale za to by vás, že ste mi ho falošnými klebetami odohnali, za to by vás áno, iste potrestal.

DORA: Tak, mám sa odvážiť?

ANIČKA: Máte sa, áno, skorej – bude neskoro, je na tanci.

DORA: Tak z boha pomoci, čo viem, to ti urobím. Len aby nás mať nedochytila.

ANIČKA: Primknem! (*Skoč k dverám.*)

DORA: Nie, ja to nemôžem.

ANIČKA: Už musíte!

DORA: Tak si klakni pod obrázok. (*Vstane.*) Malo by to byť pod komínom, ale po kresťansky bude pod obrázkom.

ANIČKA: Klaknem. (*Urobí.*) A teraz?

DORA: Prežehnaj sa.

ANIČKA (*prežehná sa*): V mene boha, otca i syna i ducha svätého. Ameň.

DORA (*ticho sa s ňou prežehnala*): Vrav za mnou.

ANIČKA: Budem.

DORA: Ja, Anna Javorová –

ANIČKA (*tak*).

DORA: – zaklínam teba –

ANIČKA (*tak*).

DORA: – Miško Malecký –

ANIČKA (*tak*).

DORA: – aby sa ti nikdy dobre nevodilo –

ANIČKA (*opakuje a doloží*): Ani sa mu nemôže!

DORA: – ak danú mi prísahu –

ANIČKA (*tak*).

DORA: – nesplníš.

ANIČKA: – navlas nesplníš.

Dotazník k analýze textu

Postavy

Aké postavy vystupujú v ukážke?

O akých postavách sa len hovorí?

Aké majú vlastnosti?

Koľko majú rokov?

Aký je vzťah autora k postavám? Sympatizuje s nimi, či ich skôr zobrazuje kriticky, výsmešne?

Vzťahy

Aké sú vzťahy medzi vymenovanými postavami? (kladný/záporný)

Kto je dominantný? Kto určuje pravidlá?

Konanie

Čo sa deje na scéne?

Atmosféra/napätie

Aká je atmosféra danej situácie? (napätá/uvolnená)

Má ukážka bližšie ku komédii alebo k dráme? Prečo?

Priestor a čas

Kde sa dej odohráva? (vonku/vnútri, na dedine/v meste)

Čo všetko sa nachádza v priestore?

Koľko je v deji hodín? Je ráno? Obed? Večer?

Aké je ročné obdobie?

Pracovný list 2

Nie je text ako text

Ukážka zo Ženského zákona po záhorácky

ANIČKA: Vy to dobre víte, enem keby ste trošku sceli! (*Do ucha.*) Počarujte mu! (*Nahlas.*) Lebo už dnes je na muzice. Dám vám šeckého – múky, suaňiny, aj volajaký groš...

DORA: Zešuo by sa mi na zápražku, ale... Né, to si odo mja nežádaj, to jánemožem!

ANIČKA: Vidzite, preca mi nescete pomocit! Do vám má vjeriť?

DORA: Šecko na svjece pro tebja spravím, enem to jedziné nežádaj!

ANIČKA: Mosím to od vás žadat! To bude za šecky hríchy, co ste narobili..

DORA (*vstane*): Pánbu mja porád...

ANIČKA: Za to vás nepotresce! Ked vás dofčilka neskerheu, aňi za toto vás neskrúcí do kozího roška.

DORA: Tak sa mám opovážit?

ANIČKA: Čím skúrej, tým lepší! Dnes je na muzice, može byt neskoro...

DORA: Tak s boží pomocú oprobujem. Enem sa o tem ňigdo nesmí dozvjedzet!

ANIČKA: Zariglujem! (*Skočí ku dverám.*)

DORA: Né, já to nedokážem!

Nemožem!

ANIČKA: Už mosíte!

DORA: Tak si klekňi pod svatý obrázek. (*Vstane.*) Mjeuo by to byt pod komínom, ale po kresťanský to bude pod obrázkem.

ANIČKA: Kleknem si. (*Urobí.*) A co fčil?

DORA: Prežehnaj sa tri ráze na každú stranu.

ANIČKA (*prežehná sa*): Vemenóca i syna i ducha svatého, ámen.

DORA (*ticho sa s ňou prežehnala*): Opakuj po mje.

ANIČKA: Dobre.

DORA: Já, Aňička Šálinka - Anna Javorová –

ANIČKA (*tak*).

DORA: – Zaklínám tebja –

ANIČKA (*tak*).

DORA: – Miško Mauacký –

ANIČKA (*tak*).

DORA: – aby sa ťi ňigde dobre nevodziuo –

ANIČKA (*opakuje a doloží*): Ani sa mu nemože!

DORA:– Ked' danú mi prísahu nesplňíš –

ANIČKA: - Do chupa nesplňíš!

Timrava: Všetko za národ

Kľúčové slová

realizmus • próza • novela • dramatizácia • autobiografia • spoločenská angažovanosť • postavenie ženy • národnostná otázka

Hlavné postavy

FARÁR JAVORČÍK, otec troch dcér

ELENA JAVORČÍKOVÁ, dcéra farára Javorčíka

OLGA JAVORČÍKOVÁ, dcéra farára Javorčíka

VIERA JAVORČÍKOVÁ, dcéra farára Javorčíka

IVAN ČIERNY, učiteľ

HANA ČEPČINSKÁ, národovkyňa

V skratke [spracoval Pavol Viecha]

V tých ťažkých predvojnových časoch, kedy bol náš ľud utláčaný a slovenský národ čoraz viac obmedzovaný, žil v jednej dedine farár. Bol to dobrý človek, hrdý Slovák a miloval svoje tri dcéry. Najväčšmi mal rád, samozrejme, Elenu – najstaršiu, krásnu, vždy milú a s úsmevom na perách, ktorú všetci volali Zlatovláska. Čoho sa chytila, to jej šlo, no ako to už býva, mala povahu veľmi prelietavú a radšej sa zabávala, ako myslela na nepríjemné starosti. Preto všade kam prišla, hneď svojou osobnosťou uchvátila každý pohľad v okolí.

Oľa, najmladšia, bola zas miláčikom matky. Taktiež krásna, tvár mala bielu ako alabaster, no od Eleny sa líšila tým, že našla potešenie v práci, dohliadaní na majetok a v pomáhaní matke. Vždy vedela každému poradiť, bola úslužná a správala sa slušne, za akýchkoľvek okolností.

No a prostredná dcéra, Viera, to bol pre farára so ženou oriešok. Krása jej taktiež nechýbala, no jej tvár akoby vždy tienil akýsi smútok. Od ľudí bočila a radšej ako pomáhať matke alebo zabávať sa s hosťami (ktorých bolo vždy na fare neúrekom) – čítala. Na faru pricestovala Hana – ich

vzdialená príbuzná, ktorej lekári v meste radili, aby sa pre svoje choroby radšej odobrala bývať na dedinu. Ako žena z mesta uchvátila naše sestry svojou silou, individualitou a začala svoje myšlienky vštepovať aj im. Boli to myšlienky týkajúce sa slovenského ľudu. Jej heslom bolo: „*Všetko za národ!*“

Hanu veľmi mrzelo, že Elene dvorí Belický, švárny muž, no odrodilec, mrzelo ju, že Vieru to vždy ťahá k miestnemu učiteľovi – Ivanovi, ktorý, aj keď bol Slováčok, nedbá o to a radšej pije a zabáva sa, akoby mal svoj národ učiť, no najväčšmi ju mrzelo, že farárovi s manželkou sa neprieči, že ich dcéry sa stretávajú s odnárodným ľuďom.

Povedala si teda, že dcéry bude „prechovávať“ sama. U Oli od začiatku nepochybovala, že bude po celý život vzornou Slovenkou, no u Eleny a Viery si taká istá nebola – Elena bola totiž príliš prelietavá a Viera naopak, príliš utiahnutá a nesvedomitá. Hana však vedela, čo vykoná. Rozhodla sa, že spolu so sestrami budú písať časopis. Pred nimi to bude pokladať za obyčajný žart a chvílkovú zábavku, no popritom bude tajne pozorovať ich národné zaniehanie a obzvlášť si posvieti na Vieru, u ktorej predpokladala literárny talent.

A bolo, ako nečakala. Dcéry zobrali nápad s časopisom prv naozaj ako chvílkové pobavenie, no obzvlášť pre Vieru to bola veľmi dôležitá práca. Vedť to je to, čo hľadala. Písanie. Činnosť tak originálna – nie ako pomáhanie v domácnosti; činnosť, pri ktorej sa môže priblížiť svojim obľúbeným autorom, ktorých knihy čítala deň čo deň. No, to nie je len tak... Čo ak jej to nepôjde? Doteraz jej nikdy nič poriadne nešlo...

Nakoniec sa však odhodlala. Plná očakávania ukázala svoju prácu Hane, no tá zostala chladnou. Radí Viere, aby sa nedržala starých autorov a ich jazyka. Viera by sa mala stretávať s obyčajnými ľuďmi, sedliakmi, a písať o nich! No Viera nechápe. Ako to môže od nej Hana chcieť? Čo už len môže písať o sedliakoch?!

Viery sa to dotklo. Urazila sa a už nechce mať s národom nič spoločné. Ako to už býva, na Vierino urazenie sa urazila aj Hana a teraz sa nestretávajú a nikto z rodiny nevie, prečo.

Viera je šťastná, všetko je ako predtým, nik od nej nič nežiada, je spokojná. Hana jej síce stále posiela napriek noviny, plné odrodileckých rečí – vraj, nech si číta to, čomu verí, no Vieru tu netrápi. Smeje sa na hlúpych článkoch a trochu ľutuje, že do časopisu nepíšu aj dobrí autori. Rozhodne sa napísať

tam. Ani nevie ako, napíše poviedku o ľuďoch z jej okolia a pošle ju. Žeby to tej Hane nakoniec vyšlo?

Timrava v divadle

Tak ako bol Tajovský prvým slovenským dramatikom, ktorého hry sa objavili v Slovenskom národnom divadle (SND), Timrava bola prvou slovenskou dramatickou. SND už v roku 1922 uviedlo jej *Chudobnú rodinu*. Tá však nebola veľmi úspešná. Timravu v profesionálnom divadle preslávili viac dramatisácie jej próz ako divadelné hry. V prózach dokázala pôsobivo zachytiť vnútorné i vonkajšie napätie, rozpor medzi túžbami a realitou, neschopnosť či nemožnosť pretvoriť spoločnosť úsilím zväčša osamotenej ženskej postavy (v týchto postavách sa zrkadlí sama autorka). Práve toto napätie umožňuje z próz vytvoriť drámy.

Prvou a dodnes azda najznámejšou dramatisáciou boli *Ťapákovci* (1975), ktorých v Martine režíroval Ľubomír Vajdička. Režisér prostredníctvom klasiky (a teda i Timravy) odhaľuje „klasické“ neduhy slovenskej spoločnosti – lenivosť, neschopnosť čokoľvek zmeniť, alkoholizmus, nízke pohnútky ľudského konania. Dramatisácia, ktorú vytvoril Ondrej Šulaj, sa dostala z Bratislavy aj do divadiel v Košiciach (2004) či Prešove (2010).

Ľubomír Vajdička sa ako režisér k Timrave vrátil – v roku 2003 v SND inscenoval dramatisáciu novely *Veľké šťastie*. Dielo zdramatisoval úspešný mladý autor a dramaturg Peter Pavlac.

Dramatisácie sa dočkala aj novela *Všetko za národ* – autorom „prepisu“ bol opäť Ondrej Šulaj, ktorý sa okrem divadelnej tvorby venuje aj písaniu filmových scenárov a réžii. *Všetko za národ* však už neinscenoval Ľubomír Vajdička, ale jeho syn Michal Vajdička. V roku 2008 pripravil v Nitre veľmi úspešnú inscenáciu, ktorá získala tri nominácie na Divadelné ocenenia sezóny (DOSKY). Šulajovu dramatisáciu pripravili pre divákov aj študenti VŠMU v Divadle Lab (2015) v réžii Matúša Bachynca, ktorá sa stala súčasťou projektu Maturitná Marška. Michal Vajdička tentoraz pôsobil v úlohe pedagóga.

Aktivita 1

Realita verzus fikcia

Typ aktivity: čítanie

Trvanie: cca 15–20 minút

Pomôcky: pracovné listy, perá, papiere

Charakteristika: Žiaci porovnávajú životný príbeh Timravy s príbehom novely *Všetko za národ*. Komparáciou týchto dvoch príbehov sa oboznámia s kľúčovými momentmi biografie Timravy a súčasne i motívmi, ktoré sa odrážajú v jej tvorbe.

Ciele:

- overiť/pestovať schopnosť koncentrácie
- podporiť čitateľské kompetencie
- podporiť schopnosť komparatívnej analýzy
- umožniť empirické oboznámenie sa s faktami (dej novely *Všetko za národ*, biografia Timravy)
- osvojenie pojmov (kľúčový moment, motív, autobiografia a pod.)

Postup:

1. Jeden zo žiakov prečíta biografiu Timravy.
2. Ostatní si po prečítaní zapisujú, čo si zapamätali (dôležité postavy, základné fakty). Môžu pracovať vo dvojiciach.
3. Jeden zo žiakov prečíta príbeh novely *Všetko za národ*.
4. Ostatní si po prečítaní vypíšu, čo si zapamätali. Môžu pracovať vo dvojiciach.
5. Žiakom (resp. dvojiciam) rozdajte pracovný list "Priraďovanie" a nechajte ich doplniť k literárnym postavám mená, resp. opis ich reálnych predobrazov.
6. Diskutujte so žiakmi, pričom zhrniete ich poznatky a skúsenosti.
7. Na záver zosumarizujte získané poznatky a vysvetlite/zopakujte si pojmy (biografia, autobiografia, motív, dejová línia, hlavná a vedľajšia postava).

Klúč

farár Javorčík	otec Timravy
Viera Javorčíková	Timrava
učiteľ Ivan Čierny	Jozef Čipkay
Hana Čepčínská	Emá Goldpegnerová
časopis <i>Halúzka</i>	časopis <i>Ratolesť</i>

Pracovný list 1

Realita verzus fikcia

Príbeh Timravinho života

Božena Slančíková vyrastala v rodine evanjelického farára v Polichne. Otec bol spoluzakladateľom Matice slovenskej. Mala desať súrodencov (6 sa dožilo dospelosti). Rodina bola chudobná, takže väčšinu času dcéry vyučoval otec doma. Do mesta chodili len na skúšky a osvojiť si maďarskú a nemeckú konverzáciu (Božena ukončila v Banskej Bystrici štyri triedy meštianskej školy).

Evanjelická fara v 19. storočí predstavovala na jednej strane bežnú domácnosť (s hospodárením a povinnosťami) na druhej strane intelektuálne a spoločenské stredisko. Živo tu bolo najmä pri návštevách. Zábavno-spoločenské podujatia si musela mládež nahrádzať domácimi spoločenskými hrami, pri návštevách sa taktiež hrali spoločenské hry, spievalo sa a tancovalo.

U Slančíkovcov sa čítali knihy – kvalitné, ale aj množstvo dobrodružných a sentimentálnych románov. Noviny sa čítali bez rozdielu, či boli národné, alebo vládne (Peštianske). Božena spolu so sestrami vydávala rukopisný časopis *Ratolest'* (na popud slovenskej národovkyne Emy Goldpegerovej). Zachovalo sa len prvé číslo (1887), kde sa už Božena Slančíková podpísala ako Timrava.

Napriek tomu, že sa Božena nikdy nevydala, z jej poviedok a zápiskov je zrejmé, že mala množstvo nápadníkov. Medzi nich patril Jozef Čipkay, ktorý bol učiteľom (na Bacúrove, Budinej), ktorý zomrel na zápal pľúc (v Polichne pôsobil jeho brat).

Božena sa nikdy nevydala (napriek tlaku rodiny a okolia), no túžila sa osamostatniť od rodiny. Hľadala si prácu, no nikdy v nej dlho nevydržala. Bola spoločníčkou vdovy v Dolnom Kubíne, spravovala zbierky v Slovenskom národnom múzeu v Martine, neskôr sa utiahla k bratovi na faru (do Ábelovej). Skúšala pracovať aj ako poštárka, pracovala ako opatrovatelka detí v materskej škole. Napokon sa odsťahovala k príbuzným do Lučenca, kde v roku 1951 zomrela.

Pracovný list 2

Realita verzus fikcia

Príbeh novely *Všetko za národ*

Príbeh novely *Všetko za národ* sa odohráva na fare Javorčíkovcov. V rodine sú tri dcéry na vydaj a množstvo nápadníkov, ktorí sa okolo nich točia. Šikovná Olinka, krásna Elena a trochu zvláštna Viera, ktorá väčšinu času trávi čítaním alebo písaním.

Do harmonického života zasiahne príchod Hany Čepčinskej. Hana je vzdelaná žena z mesta (na dedinu prichádza na odporúčenie lekárov), ktorá sa riadi heslom „Všetko za národ“. V duchu tohto presvedčenia sa nevydala (ostala starou dievkou) a obetovala sa pre službu národu. Odsudzuje všetkých a všetko, čo nie je slovenské (vrátane Eleninho nápadníka pomad'arčeného Slováka Belinského).

Na jej popud začnú sestry tvoriť časopis s názvom *Halúzka*. Veľké nádeje vkladá Hana do Vierky, ktorá by svojím písaním mohla slúžiť slovenskému národu. Viera je plná vnútorných rozporov, ku ktorým sa pridáva tlak okolia, aby sa vydala (otec jej dohadzuje prostého a úprimného Mateja, pričom ona miluje miestneho učiteľa Čierneho). Ten však – aj pre svoj alkoholizmus – napokon umiera na zápal pľúc. Ďalší vzťah so vzdelaným sedliakom a džentlmenom, „amerikánom“ Hagarom, preruší prvá svetová vojna.

Pracovný list 3

Realita verzus fikcia

Priradovanie

farár Javorčík	
Viera Javorčíková	
učiteľ Ivan Čierny	
Hana Čepčinská	
časopis <i>Halúzka</i>	

Aktivita 2

Vonku a vnútri

Typ aktivity: pozeranie, čítanie, diskusia

Trvanie: cca 15 minút

Pomôcky: pracovné listy – fotografia a text, rozmnožené podľa počtu žiakov (resp. skeny a projektor/interaktívna tabuľa), perá, papiere

Charakteristika: Aktivita sa zameriava na „čítanie“ z dobovej fotografie v porovnaní s čítaním z dobového textu (hodnotenia tvorby Timravy). Diskusiou o dobovej fotografii rodiny Slančíkovcov si žiaci môžu ozrejmiť niektoré fakty, týkajúce sa prelomu 19. a 20. storočia a „vnímať“ dobovú atmosféru. Tú následne porovnajú s charakteristikou tvorby B. Slančíkovej Timravy (od jej priateľky Eleny Maróthy Šoltésovej). Z porovania vyplynie zrejmé napätie medzi dobovými konvenciami a poetikou danej autorky. Tento fakt je kľúčový pre vznik dramatického napätia, ktoré je výrazne prítomné v jej dielach, a ktoré umožňujú dramaturgom vytvárať úspešné adaptácie jej próz pre divadlo.

Ciele:

- povzbudiť tvorivé vnímanie dobových dokumentov
- verbalizácia intuitívnych vnemov
- pestovanie schopnosti diskusie
- umožnenie empirické oboznamovanie sa s faktami
- pochopiť podstatu dramatického napätia medzi vonkajším a vnútorným svetom Timravy

Postup:

1. Žiakom rozdajte/premietnite fotografiu rodiny Slančíkovcov.
2. Povzbudte ich, aby napísali odpoveď na otázku: a) „**Koho/čo vidíte na fotografii?**“ (3–5 slov), b) „**Aká je atmosféra fotografie?**“ (3–5 slov). Žiaci môžu pracovať individuálne, ale aj v skupinkách.
3. Žiakom rozdajte/premietnite text Eleny Maróthy-Šoltésovej o dielach Timravy.
4. Povzbudte ich, aby z textu vypísali prídavné mená, resp. charakteristiky Timravinej poetiky („**Aká je podľa Šoltésovej Timravina tvorba?**“).
5. Vybraní žiaci (skupinky) prečítajú slová viažuce sa k fotografii.
6. Vybraní žiaci (skupinky) prečítajú slová viažuce sa k textu.
7. Diskutujte so žiakmi o ich zisteniach a protikladnosti týchto slov.

© Pracovní list 1 *Vonku a vnútri*

Fotografia rodiny Slančíkovcov

dostupné na internete: <http://timrava.sk/zivotopis.php>

Pracovný list 2

Vonku a vnútri

O Timrave

„...Ona je rodenou umelkyňou v svojom vlastnom spôsobe, od ktorého nemôže odstúpiť, i keby chcela, preto nie je vytríbená a vyhladená podľa vzoru iných. To môže jej byť pripočítané za vadu od tých, ktorí ju nepochopia, ale v tom je i jej pravá sila. J. Menšík ju pochopil, keď hovorí o nej, že jej kresby sú nahorklé, prísne a vážne — a vzbudzujú svojou technikou neraz dojem hrubých drevorytov, ktorých cena a vzácnosť sa zvyšuje oddialením od oka, ale má ona popri tom i svoje umelecké jemnosti, ktoré lahodia vkusu, i keď si ich myseľ nevšima pre ich ukrytosť. Ukrytý je i jej nehlasný, ale účinný humor, i tá jej jemná irónia, ktorú Menšík dobre vycítil.“

Elena Maróthy-Šoltéssová: O autoroch a knihách, kapitola Timrava

dostupné na internete: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1514/Marothy-Soltesova_O-autoroch-a-knihach/7)

**V prípade záujmu o organizované predstavenie
alebo o vzdelávací program v oblasti divadla a drámy
pre Vašu triedu kontaktujte: office@divadlolab.sk**

**Viac o repertoári a plánovaných predstaveniach
v Divadle Lab sa dozviete na: www.divadlolab.sk**

